

VELIKI KINESKI ZID I NJEGOVE PUKOTINE

Francésko SIŠI
(Francesco Sisci)

Između Kine i Svete stolice postoji uzajamno nerazumevanje obeleženo nepoverenjem u namere druge strane. Pa ipak, agonija i smrt Jovana Pavla II otvorili su neka vrata, a na štetu Tajvana. Lekcija Matea Ričija.

1. ODNOS IZMEĐU DVA ENTITETA

koji sadašnjost mere vekovima mora se istraživati na osnovu iskustava iz prošlosti. A prošlost, bliža i dalja, podseća nas da Crkva i Kina nikada nisu uspele da izgrade odnos uzajamnog poverenja. Dalja prošlost je staza puna trnja. Pristalice dijaloga i sa jedne i sa druge strane navode veliko delo jezuita pod vođstvom Matea Ričija u sedamnaestom veku i uspehe koje su imali u pridobijanju poverenja kineskih suverena, a koji su im ne retko donosili izuzetno važne dužnosti na dvoru i vodili do preobraćenja mnogih zvaničnika toga doba, sve do, zamalo ostvarenog, preobraćenja i samog imperatora. U svakom slučaju, jezuiti fon Šal i Verbst, postali su lični prijatelji kineskog imperatora, što drugim strancima nikada nije pošlo za rukom. Za najoptimističnije katolike to je bio momenat u kom je Crkva bila u prilici da preobrati Kinu, počev od njenog suverena. Za Kinu su, pak, ovi jezuiti bili od velikog značaja i prestiža, kao osobe koje su umnogome doprinele napredovanju kineske nauke i politike. Naučnici sa Univerziteta Kingua, kao što je Ge Caoguan, tvrde da je Mateo Riči promenio *weltanschauung* Kine sedamnaestog veka. Pre tog doba Kina je svet delila na „civilizovane ljude“ – *huažen* (doslovno: otmeni ljudi) i „varvare“ – *jižen*. Oni koje danas zovemo Kinezima (ili ekvivalentnim nazivom u različitim evropskim jezicima), bili su jednostavno *huažen*. Razlika između ove dve kategorije nije bila etnička već kulturna: s jedne strane civilizovano društvo, s druge varvari. Svet – *tiensja*, sve ono što je pod kapom nebeskom, zvalo se civilizovanim društvom, ostalo nije bilo bitno. *Huažen* je govorio i ponašao se kao *huažen*.

Riči je bio neka vrsta genija. Naučio je jezik i ponašanje *huažena*, ali je, prema Geu, svoje kineske sagovornike upozoravao: „Ja govorim kao vi i ponašam se kao vi, ali nisam jedan od vas.“ Na taj način je naterao Kineze tog vremena da priznaju da civilizovano društvo postoji i izvan onoga što su oni zvali „civilizovano društvo“.

Stoga ni imperator nije mogao sebe nazivati gospodarem sveta, sinom nebeskim – *tianc*. Kopernikanski obrt u shvatanju koje su Kinezi imali o sebi i svetu, verovatno je olakšan činjenicom da je tadašnja dinastija Ming već bila u dubokoj duhovnoj krizi.

Imperator je želeo da sazna kako po Ričiju izgleda svet i naručio je od njega geografsku mapu, što je bio izazov koji je ovoga mogao da dovede u ozbiljnu nevolju. Genijalni Riči mu je, međutim, poturio naziv koji se upotrebljavao u klasičnoj literaturi iz vremena dinastije Song: *čungo* – „središnje carstvo“. I mada se taj termin nije upotrebljavao da označi ono što danas zovemo Kinom, a što se tada zvalo *tiensja*, Riči je tom domišljatošću uspeo da sačini mapu u smislu koji je odgovarao imperatoru – sa Kinom u centru sveta. S druge strane, iako je na njegovoj geografskoj karti Kina bila mala u odnosu na ostatak sveta, a naročito u odnosu na shvatanje koje su Kinezi imali o sebi, ipak je bila centar tog sveta – što je bio kompromis koji je pomogao Kinezima da prihvate tu mapu koja će kasnije imati veliki uticaj na zemlju.

Napori Ričija i njegovih prijatelja izazvali su veliko poštovanje prema jezuitima, ali ne i prema katoličkoj crkvi u celini. Štaviše, dok su jezuiti delali na dvoru, franjevci i dominikanci su krstarili selima pokušavajući da preobrate siromašan svet, prihvatajući siročad, dajući utočište prognanima; što su sve bila dela koja su smetala režimu, budila sumnje u narodu i izazivala netrpeljivost. Zašto ova gospoda obučena u crno pomažu parije? U jednom duboko pragmatičnom i antimetafizičkom društvu, postavljalo se pitanje kakvu korist ti fratri imaju od svega toga. Zašto deci polivaju glave vodom? Pokušavaju da ih udave da bi se ponovo rodila? Ideja ponovnog rađanja posle krštenja delimično je odgovarala budističkom verovanju o reinkarnaciji posle smrti. Potom, tu je bila i bolna slika okrvavljenog Hrista na krstu. Jezuiti su uočili užas i strah koji su kod Kineza izazivale predstave Hristovih patnji i zamenili ih blagim slikama Bogorodice, koja je donekle odgovarala ženskoj prikazi milosrdnog Bude – Guangin. Franjevci i dominikanci su, naprotiv, i dalje insistirali na Hristovom raspeću. Razapinjanje se i u Kini primenjivalo kao vid kažnjavanja kriminalaca: da li se to sada obožava neki bog kriminalac? Ovakva nerazumevanja su podsticala dalje i još gore sumnje i glasine, sve do onih da su hrišćani prihvatili siročad da bi ih pojeli ili primorali na prostituciju, na primer. Posvećenost fratara najsiromašnijima ponekad je vodila i do prezira Kineza prema njima. Vremenom, započelo je ometanje širenja te vere koja je unosila nemir u društvo, pojedini dominikanci i franjevci su uhapšeni, nekolicina fratara je pogubljena.

Početkom osamnaestog veka Crkva je odlučila da povuče jezuite iz Kine, plašeći se njihove potpune asimilacije u kulturu „središnjeg carstva“ – što je bila greška koja je značila gubitak kontakta s jednom velikom zemljom i zbog koje se danas mnogi katolici kaju. I više od toga, ta odluka je značila odustajanje od preobraćanja Kine, koje je tada još bilo moguće.

Iako su jezuiti dugo uživali sve počasti, deo katoličkog sveta je u progonima franjevac i dominikanaca video znak dubokog neprijateljstva kineske vlade prema Crkvi. Izgleda da je kasnija strana invazija krajem devetnaestog i početkom dvadesetog veka potvrdila iskustva franjevaca i dominikanaca, i odbacila lekcije jezuita. Hrišćanske sile su primenjivale preke metode. Francuska i druge zapadne sile nametnule su Kinezima misionare u trenutku slabosti njihove države; kolonijalni prodor i religiozna konverzija su tako izgledali kao dve strane iste medalje. Sredinom devetnaestog veka, ustanak Taipinga, jedne naizgled hrišćanske sekte, u početku je naišao na simpatije stranih sila. Ali, tokom ustanka Boksera, 1900. godine, napadnute su i hrišćanske misije i kineski preobraćenici pod optužbom da su prodali dušu strancima.

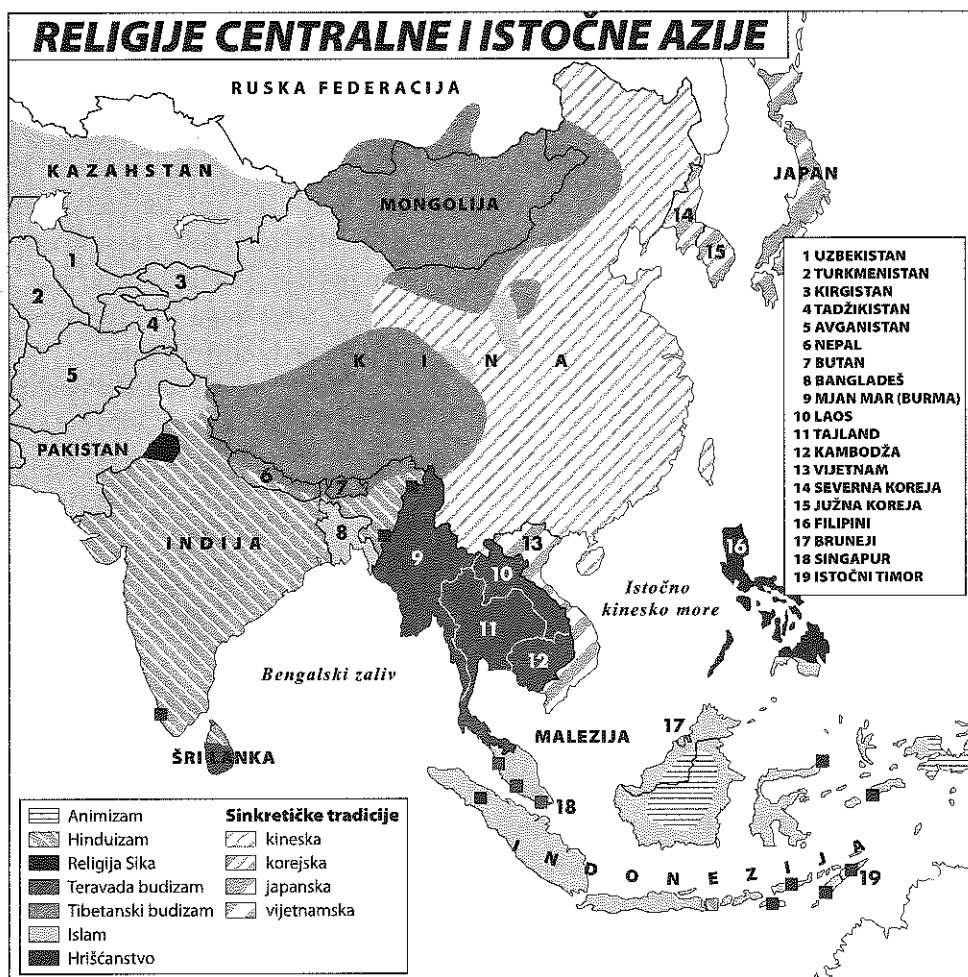
Nakon što su, po naredenju pape, jezuiti napustili Kinu, odnosi između katolika i Kineza su se dodatno pogoršali. Delimično i zato što je odlazak jezuita pokazao Kini osnovnu istinu: ako jednog katolika, pa bio on i ugledni gost ili delatnik na dvoru, stavite pred izbor između Vatikana i Pekinga, on će izabrati Vatikan. To ih je uverilo da su i najveći prijatelji Kine među katolicima, uključujući dakle i jezuite, u krajnjoj instanci verni papi, a ne imperatoru. Štaviše, jezuiti su smatrani najgorim od svih jer su nosili u sebi seme izdaje, budući da su se interesi Crkve istorijski poklapali sa interesima hrišćanskog Zapada – kolonizatora Kine.

Između katolicizma i Kine postoji velika distanca – to je distanca između dva sveta koji do sedamnaestog veka nisu imali kontakta, a kasnije nisu uspeli da razviju jedan organski sistem uzajamnog razumevanja i shvatanja. Štaviše, Zapad je napao Kinu, ugrozio njen razvoj i sam identitet.

Pa ipak, dug Kineza prema jezuitima ostaje. Po Geu, moglo bi se reći da se sa Ričijem pojavilo novo shvatanje kineskog identiteta, kao i svest o razlici koja sukob čini mogućim. Poziv na preobraćenje koji su doneli hrišćanski misionari izaziva u Kinezima osećaj nesavršenosti, neprimerenosti: ne veruješ, ergo, da bi spasao dušu – moraš verovati. Kinezi su prihvatili najrazličitije bogove i kultove: taoizam, budizam, konfučijanstvo, a onda čak i hrišćanstvo. Ali monoteističke zapadne religije: judaizam, hrišćanstvo i islam, kao što primećuje kineski naučnik Ding Jifan, postavljaju problem isključivosti: ili-ili. Ne možeš biti hrišćanin i budista ili taoista u isto vreme. Nasuprot tome, tradicionalna kineska vera za hrišćane je neka vrsta paganstva, u suštini ne mnogo različita od religije starih Rimljana.

Princip isključivosti važi naročito za katolicizam. Od svih monoteističkih religija koje vode poreklo od Avrama, ova je najviše ustrojena, teološki najstroža, sa najkrućim pravilima za sveštenstvo, i ima vrhovnog pontifeksa-papu, koji definiše doktrinu vere, ono što je dobro i ono što je pogrešno. Šta može imperator protiv takve moći? Šta može Kina? Vekovima je odgovor bio zatvaranje i vraćanje jedne takve nezvane vere pošiljaocu. Drugi izbor bi mogao biti preobraćenje.

Na neki način to se, zapravo, i desilo sa preobraćenjem zemlje u novu vrstu monoteističke judeo-hrišćanske doktrine zvane marksizam. Marks, sin rabina, stvorio je

veru koja je obećavala raj na zemlji zvani komunizam, i želeo da ceo svet preobradi u svoju istinu. Sa Maom, marksistička Kina je po prvi put u svojoj viševjekovnoj istoriji pokušala da izveze svoje viđenje sveta gde god je to moguće, najviše u Aziju i Afriku. Danas se Peking odrekao širenja komunističke vere, ali zar preobraćenje u katoličanstvo ne bi moglo u zemlji da poseje seme ekspanzionizma svojstvenog Zapadu? U suštini postoje razlozi za tvrdnju da se zapadni ekspanzionizam oslanjao na širenje hrišćanske vere. Ili da je širenje hrišćanstva opravdalo neke kolonijalne poduhvate. Šta bi uradila jedna Kina preobraćena u hrišćanstvo? Bila bi više ekspanzionistička? Pitanja bez odgovora, ali bitna za ceo svet, budući da će za dvadeset ili manje godina ova zemlja postati najveća ekonomija na planeti.

2. Ovi problemi se odražavaju i na hroniku novijih odnosa između Kine i Vatikana. Ključna etapa tih odnosa nastupila je nakon kanonizacije kineskih svetaca-mučenika

1. oktobra 2000. godine. Izbor tog datuma, prema Kinezima pristalicama hrišćanstva, predstavlja koncentrat nerazumevanja Vatikana za Kinu, a prema Kinezima protivnicima hristijanizacije, dokaz zavere Vatikana protiv Kineza. Obrnuto, za katolike ljubitelje Kineza, to je dokaz dubokog nerazumevanja Kine prema Vatikanu, dok je, prema Katolicima protivnicima Kineza, to dokaz dubokog neprijateljstva Kineza prema Vatikanu.

Izbor 1. oktobra je uvredio Peking, koji je u tome pročitao nameru Vatikana da zaseni kineski nacionalni praznik. Ubuduće, Kinezi katolici će tog dana slaviti kineske svece: tako će se uspostaviti antagonizam između građanskog i verskog praznika. Uz to, neki od ovih novih svetaca su bili misionari – franjevci ili dominikanci, koje je imperatorska vlast pogubila. Među njima, nijedan od jezuita koji su bili visoki zvaničnici imperije; nije bilo Matea Ričija, ali ni Đuzepea Kastiljonea, carskog dvorskog slikara.

Crkva se našla u velikoj nevolji. Objašnjavala je da je 1. oktobar izabran zbog poklapanja sa jednim verskim praznikom. Ali, ispostavilo se da su, kako datum, tako i spisak svetaca, najverovatnije na prevaru sugerisali ljudi zainteresovani za tajvansko pitanje.

To je bila velika politička pobeda Tajvana, koji sa Svetom stolicom ima diplomatske odnose i zapravo ometa normalizaciju odnosa između Narodne Republike i Katoličke crkve, budući da bi centar katoličanstva u protivnom automatski prekinuo diplomatske odnose sa ostrvom. Sveta Stolica je inače, jedini važan međunarodni subjekt koji ima normalne odnose sa Tajvanom. Prekid tih veza bi u potpunosti izolovao ostrvo. I to je jedan od faktora koji tera Kinu da pronađe dogovor sa Vatikanom. Ali Peking u ostaje sumnja da Sveta Stolica igra na kartu Tajvana da bi razbila kinesku imperiju.

Godine 2001., papa je poslao otvoreno pismo tadašnjem kineskom predsedniku Điangu Ceminu, u kojem je izrazio žaljenje zbog toga što je u prošlosti Crkva bila poistovećivana sa kolonizacijom, i kojim na neki način provejava žaljenje zbog izbora 1. oktobra. Ali kontradikcija između ovog pisma i kanonizacija iz prethodne godine i neslaganja unutar samog Vatikana o pravim namerama pape, ostavljali su Peking i dalje u nedoumici. Bile su potrebne godine da se ponovo uspostave kontakti.

Agonija pape Jovana Pavla II je ponovo pokrenula to pitanje. Odmah je nagovešten dolazak predsednika Tajvana Čena Šui-bianija na sahranu, kao šefa države priznate od strane Svete Stolice. Budući da se radilo o globalnom događaju, pogreb bi pružio Čenu jedinstvenu priliku da se nađe na istom mestu sa svim svetskim moćnicima. Da bi otklonila opasnost da tajvanski lider iskoristi sahranu pape za sopstvenu stvar, Vlada u Peking u otvoreno nastupila krajem marta, kad je već bilo jasno da je papa u teškom stanju. Najpre je preko katoličko-patriotskog udruženja – neke vrste Crkve režima, uputila papi želje za brzo ozdravljenje, a nakon smrti i svoje saučešće Vatikanu. Na kraju je usledila ponuda za dolazak delegacije iz Pekinga na pogreb,

kao alternative poslanstvu sa Tajvana. To se, međutim, nije dogodilo. Na sahranu je došao Čen, pa su Kinezi iz Pekinga ostali kod kuće. Prevladao je *status quo*. Ali, u kojoj meri ovaj događaj može uticati na pokušaj ponovnog uspostavljanja dijaloga između narodne Kine i Svete Stolice?

Čitanje pogrebnog protokola može biti prosvetljujuće. Tajvanska štampa je ova-ko opisala prisustvo Čena Šui-bianija na papinoj sahrani: „Sveta Stolica je dodeljivala mesta zemljama po abecednom redu. Da bi se smestio predsednik Čen Šui-bian, korišćeno je ime 'Tajvan'. Čenovo mesto je, dakle, bilo na desnoj strani od Crkve, prvi red, četvrta stolica. I pošto nije bilo prevodilaca ni telohranitelja, Čen i njegovi susedi su imali izvesnih teškoća u međusobnom razgovoru.“¹ Ovaj navod dokazuje da je Vatikan mudro ograničio Čenov rang. Naime, nije mu dozvolio da predstavlja Kinu, već samo svoje ostrvo, i ni na koji način nije olakšao njegov pokušaj da uspostavi kontakt sa liderima drugih zemalja, što je, najverovatnije, bio najvažniji razlog njegovog puta u Rim.

Izvori iz Vatikana naglašavaju ovaj aspekt i prenose da je tajvanski predsednik tražio susret sa pojedinim kardinalima, ali da mu to nije odobreno. Niko važan nije razgovarao s njim. Čen je bukvalno bio izolovan. Nijedan veliki politički lider nije želeo da bude viđen sa njim. Italijanska vlada ga je brzo transportovala u i iz Vatikana, odobrivši mu da u Rimu ostane samo nekoliko sati.

Naravno, još nema preokreta u odnosima Kine i Svete Stolice, ali želje za ozdravljenjem i potom saučešće Kineza, zajedno sa izrazito nemarnim ophođenjem Vatikana prema tajvanskom lideru, mogli bi da označe pozitivne namere obe strane. Dakako, Peking je uputio protest Vatikanu što je dozvolio Čenu da prisustvuje pogrebu. Dan pre događaja, portparol ministra inostranih poslova Kin Gang, izjavio je da „u datim okolnostima“ Kina neće poslati predstavnike u Vatikan. Ne samo to, Vlada u Pekingu je izrazila svoje „duboko nezadovoljstvo“ Svetoj Stolici i Italiji što je Čenu izdala vizu. Ovo saopštenje potvrđuje da je kineska Vlada nameravala da pošalje delegaciju u Rim. Sigurno je i da su postojali kontakti povodom te mogućnosti, ali je Čenova odlučnost onemogućila da oni urode konkretnim plodom. U svakom slučaju, budući da se radilo o javnom događaju za koji nije bila potrebna pozivnica, da je Sveta Stolica pokušala da zabrani Čenov dolazak, ponela bi se nepristojno i na izrazito nekatolički način. Hladan prijem priređen tajvanskom predsedniku govori sam za sebe.

3. Poniženje zbog neprisustvovanja papinoj sahrani je ipak autogol Pekinga. Suviše dugo, nakon kanonizacije mučenika u oktobru 2000. godine, Kina je rušila mostove prema Svetoj Stolici. Uprkos signalima iz Rima, Peking nije bio voljan da uspostavi normalne odnose sa katoličkim svetom. S druge strane, u agendi novog pape, ponovno uspostavljanje odnosa sa glavnom silom Azije biće sigurno centralni

¹ Uporedi: „Predsednik Čen stigao u Vatikan da bi prisustvovao pogrebu“, Dongsen Ksinven, 70 | 08.04.2005.

zadatak. Naime, sa više od 20% svetske populacije, Kina predstavlja najveće svetsko „tržište duša“ za katoličku crkvu koja traži nove preobraćenike. Vreme ne radi za katolike. Za sada, teren u Kini uglavnom osvajaju neoevangelističke i neobudističke sekte. Ali Rim sigurno može ponuditi alternativu spiritualnoj žeđi Kineza, čim budu prevaziđene političke i diplomatske prepreke. Uz to, treba imati u vidu i ekonomsku i geopolitičku ekspanziju Kineza. Peking je udvostručio svoje investicije i svoje interesovanje za Latinsku Ameriku i Afriku, kontinente izbora katoličanstva u ovoj fazi istorije. Neizbežno, Sveta Stolica će se ukrštati sa Kinom na tom putu, svakim danom sve više.

Danas se u Narodnoj Republici Kini s nekom vrstom optimizma procenjuje da katoličko stado broji 12 miliona duša, što je manje od 1% ukupnog broja stanovnika. Od toga, četiri miliona pripadaju Patriotskoj crkvi, vernoj režimu, dok sledbenika Rima, manje-više tajnih, ima između četiri i osam miliona. U suštini, kineski katolici su duboko ukorenjeni u svojoj veri. Vernici, ali ne fanatici, naviknuti na tlačenje i pre komunizma, oni prenose veru sa oca na sina. Čak i lider zvanične Crkve, Fu Tieshan, dolazi iz porodice koja je generacijama katolička.

Kinezi-katolici imaju svoja tradicionalna kulturna mesta. Tako u grad Baoding, katoličku tvrđavu u provinciji Hebei, vernici pritiču iz čitave zemlje da iskažu obožavanje tamošnjoj čudotvornoj Bogorodici, koja je 1800. godine spasila lokalnu crkvu od požara koji su podmetnuli Bokseri-antihrišćani.

U skorije vreme kineski katolici su u tišini podnosili najdramatičnije faze komunističke vlasti, počev od kulturne revolucije. Njihova politička pasivnost je potvrđena u vreme Tjenanmena, 1989. godine. To znači i da bi kineski katolici mogli da budu izvanredna baza za ekspanziju Crkve u Aziji, gde je, čini se, žeđ za spiritualnošću u porastu. Ali, Benedikt XVI će morati da uskladi različite glasove koji se u Crkvi i samoj kuriji dižu u raspravi oko kineskog pitanja. Pozicije su veoma različite, često suprotstavljene.

Izbor Vatikana da prihvati konstruktivan dijalog sa Pekingom i odgovarajuće otvaranje Kineza omogućili bi nove scenarije za integraciju Kine u svet. Katolička crkva se može pokazati odlučujućom za susret kineske kulture i zapadnog sveta. Sasvim sigurno težak proces, ali neizbežan, ako se želi otkloniti opasnost da se scenario sukoba civilizacija, protiv koga je Jovan Pavle II uložio celog sebe, materijalizuje u najnaseljenijem regionu Azije.

(prevela Biljana Janković)